

Názory a skúsenosti žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu

PhDr. Marianna Pétiová, PhD.
CVTI SR Bratislava

Anotácia: V článku sú prezentované výsledky prieskumu zameraného na zistenie názorov a osobných skúseností žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu. Pozornosť je venovaná aj problematike rasovej nadradenosti a jej implementácii v praktickom živote detí a mládeže.

Kľúčové slová: extrémizmus, žiaci základných a stredných škôl, výskyt prejavov extrémizmu, rasová nadradenosť

Úvod

Extrémizmus sa v súčasnosti stáva hrozbou najmä pre mladých ľudí. Je na vzostupe a darí sa mu oslovovať najmä mládež. Aj súčasná a veľmi zložitá situácia v Európe vytvára priestor pre existenciu rôznych hnutí, strán a zoskupení, ktoré sa snažia presadiť svoje zámery a ciele, ktoré sa väčšinou spájajú s rasistickými, xenofóbnymi, antisemitskými a inými nepriateľskými aktivitami namierenými voči cudzincom a členom minoritných skupín obyvateľstva. Extrémizmus je možné považovať za celosvetový problém a jeho riešenie je veľmi aktuálne nielen v rámci medzinárodnej, ale i vnútroptickej scény mnohých štátov v Európe.

Prieskum realizovaný v roku 2016 bol zameraný na zistenie prejavov extrémizmu v školskom prostredí a vychádzal z Programového vyhlásenia súčasnej vlády, ktorá si kladie za cieľ bojovať proti vzrastajúcim prejavom extrémizmu na Slovensku. Jeho cieľom bolo zistenie názorov, miery informovanosti a osobných skúseností žiakov základných a stredných škôl s prejavmi extrémizmu. Výskumná úloha nadviazala na prieskum intolerancie, násillia a extrémizmu u mladých ľudí vo veku od 13 do 18 rokov, ktoré bolo realizované v Ústave informácií a prognóz školstva SR v roku 2010 (*Bieliková, M. a kol.: Prejavy intolerancie, násillia a extrémizmu u mladých ľudí vo veku 13 až 18 rokov. Záverečná správa z prieskumu. Bratislava : ÚIPŠ, 2010*). Niektoré získané údaje tak bolo možné komparovať s výsledkami z roku 2010 s cieľom porovnať situáciu za obdobie 6 rokov.

1. Charakteristika prieskumného súboru

Prieskum sa realizoval metódou online dotazníkového zisťovania u žiakov základných a stredných škôl v rámci celého Slovenska. Výberový súbor tvorili deti a mládež vo veku 12 až 18 rokov zo všetkých krajov Slovenskej republiky.

Prieskumnú vzorku tvorilo spolu 1 713 osôb. Dotazníky častejšie vyplnili chlapci (886/51,7%) než dievčatá (827/48,3%). Prieskum bol realizovaný v 7., 8 a v 9. ročníkoch základných škôl a v 1., 2. a v 3. ročníkoch stredných škôl. Respondenti mali najčastejšie 17 (321/18,7%), 14 a 16 rokov (zhodne po 319/18,6%). V nižšom počte vyplnili dotazníky aj opýtaní vo veku 15 (262/15,3%), 13 (211/12,3%) a 18 rokov (186/10,9%). Len 90 (5,3%) detí malo 12 rokov. V súbore žiakov základných škôl vyplnilo dotazníky 756 (44,1%) respondentov a v podsúbore stredoškôlkov sa do výskumu zapojilo 957 (55,9%) osôb. V skupine žiakov stredných škôl mali miernu prevahu gymnazisti (519/54,2%) než žiaci stredných odborných škôl (438/45,8%). Necelá tretina opýtaných žila v mestách s počtom obyvateľov od 10 001 do 50 000 (472/27,6%) a v najmenších obciach, kde bol počet obyvateľov nižší než 2 000 (400/23,3%). Približne pätina respondentov pochádzala z obcí s počtom obyvateľov od 2 001 do 10 000 (359/21,0%) a z miest s počtom obyvateľov od 50 001 do 100 000 (307/17,9%). V najnižšom počte sa výskumu zameraného na zistenie

prejavov extrémizmu v školskom prostredí zúčastnili žiaci základných a stredných škôl s trvalým bydliskom vo veľkomestách s počtom obyvateľov vyšším ako 100 000 (166/9,7%). Vo výskumnom súbore boli približne rovnako zastúpené všetky kraje Slovenska. Najvyšší počet respondentov žil v Banskobystrickom (248/14,5%), Prešovskom (235/13,7%), Bratislavskom (223/13,1%) a v Žilinskom kraji (220/12,8%). Približne rovnaký počet respondentov pochádzal z Nitrianskeho (208/12,1%) a Košického kraja (206/12,0%) a v najnižšom počte sa do jeho realizácie zapojili opýtani s trvalým bydliskom v Trenčianskom (188/11,0%) a v Trnavskom kraji (185/10,8%).

2. Prejavy extrémizmu vyskytujúce sa v školskom prostredí

2.1 Sympatizanti extrémistických skupín v základných a stredných školách

Sympatie k extrémizmu sa medzi mladými ľuďmi objavujú v rôznych podobách, pričom je dôležité si uvedomiť, že nepôsobia len na ich výzor a vonkajšie prejavy, ale výrazne vplyvajú aj na ich myslenie a celkové správanie. Na otázku, či sú v triede spolužiaci, ktorí sympatizujú s extrémistickým hnutím, odpovedala kladne viac než tretina opýtaných. Takýchto rovesníkov nemalo v triede 26,0% žiakov základných a stredných škôl, avšak až 42,8% respondentov nevedelo situáciu posúdiť.

Skutočnosť, že spolužiaci sympatizujú s extrémistickými skupinami, potvrdilo 37,1% chlapcov a 24,7% dievčat. Na otázku odpovedal záporne približne štvrtina respondentov v oboch skupinách, pričom dievčatá vo výrazne vyššom počte nedokázali danú situáciu posúdiť (D: 49,8%, Ch: 36,4%).

Sympatizantov extrémistických hnutí mali medzi spolužiakmi najmä najstarší respondenti (18 rokov: 45,7%, 17 rokov: 40,2%). V najnižšej miere sa s nimi dostali do kontaktu žiaci vo veku 13 (22,8%) a 14 rokov (21,7%).

V skupine stredoškôľakov uviedlo prítomnosť sympatizantov extrémistických skupín v triede až 41,8% žiakov stredných odborných škôl a tretina gymnazistov. Názor, že takíto rovesníci v ich triede nie sú, prezentovali najmä gymnazisti.

Skutočnosť, že ich spolužiaci patria k sympatizantom extrémistických skupín, uviedla viac než tretina žiakov základných a stredných škôl v Bratislavskom, Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a v Košickom kraji, zatiaľ čo v Žilinskom a v Prešovskom kraji rovnako odpovedala približne štvrtina respondentov. Názor, že spolužiaci nepatria k sympatizantom extrémistických skupín, prezentovali najmä opýtani žijúci v Trnavskom (33,0%), Žilinskom (30,1%) a v Banskobystrickom kraji (31,5%, NR: 18,3%, PO: 19,6%). Na otázku nevedela odpovedať 54,5% opýtaných z Prešovského kraja, pričom v Trnavskom a v Košickom kraji sa rovnako vyjadriло 36,8% oslovených žiakov.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy ukázalo, že spolužiakov - sympatizantov extrémistických skupín mali v triede výrazne častejšie stredoškôľáci (35,7%) než žiaci základných škôl (25,2%). Názor, že takíto rovesníci v ich triede nie sú, prezentoval približne rovnaký počet respondentov v oboch skupinách. Na danú otázku nevedela odpovedať až necelá polovica žiakov základných škôl (48,5%) a viac než tretina (38,5%) stredoškôľakov.

2.2 Prejavy extrémizmu zaznamenané u spolužiakov

Extrémizmus využíva širokú paletu prejavov. Patrí sem fyzické napadnutie osôb, negatívne výroky o určitých skupinách ľudí, rasistické vyjadrenia v diskusiách na internetových portáloch a pod. I keď sú tieto skutky kvalifikované ako trestné činy extrémizmu, je zrejmé, že majú vysokú mieru latencie, pretože mnohé z nich nikdy neboli ohlásené ani potrestané. Respondentom bola ponúknutá škála 7 najčastejších prejavov extrémizmu. Zistené údaje ukázali, že žiaci základných a stredných škôl sa v tomto prostredí stretli najmä s prejavmi nenávisťi voči niektorým skupinám osôb, s negatívnymi vyjadreniami napr. o rase, národe,

etnických skupinách a s agresívnym správaním svojich rovesníkov. Nižší počet opýtaných videl u spolužiakov aj rôzne nebezpečné veci, symboly, ktoré hlásajú extrémizmus a oblečenie, ktoré ho propagovalo. Opýtaní v najnižšej miere zaznamenali v triede propagáciu extrémistických aktivít a tlačovín, prípadne sa spolužiaci osobne zúčastnili na niektorých podujatiach, ktoré extrémisti organizovali.

Tabuľka č. 1

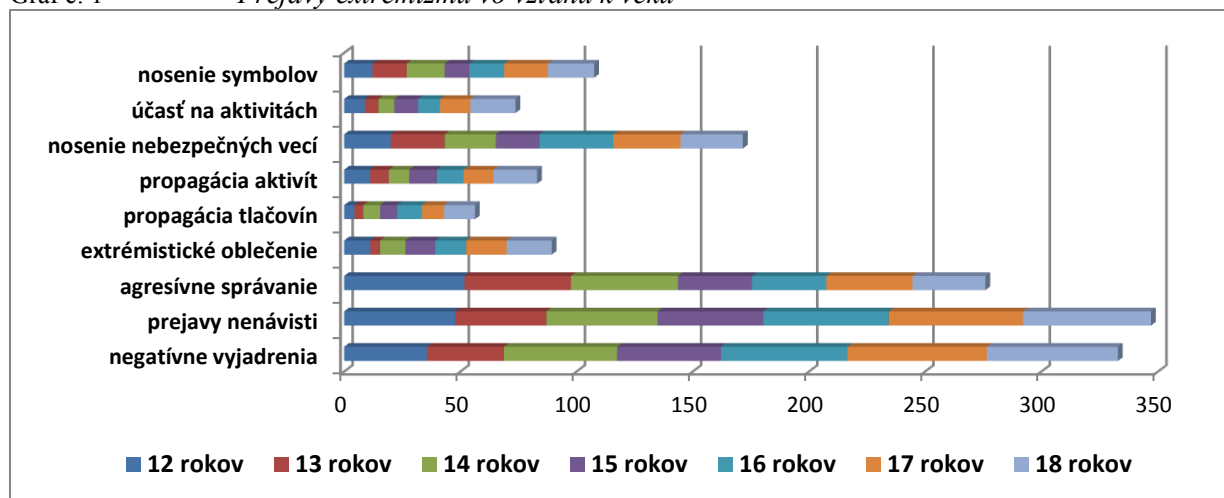
Prejavy extrémizmu zaznamenané v školskom prostredí	Áno	Nie	Nevie	Mean
prejavy nenávisťi voči niektorým skupinám (Rómovia, Židia...)	50,2	35,2	14,6	1,64
negatívne vyjadrenia o rase, národe, etnických skupinách...	49,4	36,3	14,3	1,65
agresívne správanie	38,2	50,7	11,1	1,73
nosenie nebezpečných vecí (nože, pálky, boxery...)	25,2	61,5	13,3	1,88
symboly propagujúce rasizmus (nápisy, tetovanie...)	15,6	69,9	14,5	1,99
nosenie oblečenia propagujúceho extrémizmus (trička, topánky)	13,0	73,6	13,4	2,00
propagácia extrémistických aktivít (pochody, demonštrácie...)	11,7	73,3	15,0	2,03
propagácia extrémistických tlačovín (letáky, časopisy)	8,4	75,2	16,4	2,08
účasť na extrémistických aktivitách (zrazy, koncerty...)	10,4	68,4	21,2	2,11

Poznámka: Tabuľka je zostavená z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Chlapci (52,3%, D: 49,9%) najčastejšie u spolužiakov zažili negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách. Dievčatá (53,2%, Ch: 50,1%) sa stretli u rovesníkov najmä s prejavmi nenávisťi voči niektorým skupinám osôb. Chlapci výrazne častejšie uvádzali, že spolužiaci boli agresívni (Ch: 39,6%, D: 36,7%), nosili pri sebe nielen nebezpečné veci (Ch: 27,4%, D: 22,8%) a symboly propagujúce rasizmus (Ch: 18,1%, D: 12,8%), ale svoje extrémistické postoje dávali najavo aj svojim oblečením (Ch: 15,6%, D: 10,1%). Okrem toho sa chlapci v triednom kolektíve častejšie stretli s propagovaním extrémistických aktivít (Ch: 15,4%, D: 7,6%), účasťou spolužiakov na podujatiach, ktoré organizovali tieto skupiny (Ch: 15,1%, D: 5,2%) a s propagáciou extrémistických tlačovín (Ch: 12,2%, D: 4,1%).

Respondenti vo veku 16, 17 a 18 rokov najčastejšie počuli od spolužiakov negatívne vyjadrenia o rase, národe a etnických skupinách, pričom štrnásť a pätnásťroční opýtaní zažili v triednom kolektíve prejavy nenávisťi voči niektorým skupinám osôb. Najmladší žiaci sa u rovesníkov v triede stretli najmä s ich agresívnym správaním. Najstarší respondenti častejšie než ostatní uviedli, že spolužiaci propagovali extrémizmus svojim oblečením a symbolmi. Títo žiaci stredných škôl sa u rovesníkov v triede stretli aj s propagáciou extrémistických aktivít a tlačovín a s účasťou rovesníkov na podujatiach, ktoré extrémisti organizovali. Opýtaní vo veku 16 rokov vo výrazne vyššej miere videli, že rovesníci v triede mali pri sebe nože, boxery a iné nebezpečné veci.

Graf č. 1 *Prejavy extrémizmu vo vzťahu k veku*

Poznámka: Graf je zostavený z kladných odpovedí respondentov uvádzaných v %.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy ukázalo, že respondenti zo základných škôl (46,2%, SŠ: 53,2%) sa v najvyššom počte stretli u spolužiakov s prejavmi nenávisťi voči niektorým skupinám, pričom stredoškólači (54,6%, ZŠ: 42,9%) zažili najmä negatívne výroky o rase, národe a etnických skupinách. Žiaci základných škôl (45,1%, SŠ: 32,8%) častejšie videli agresivitu svojich rovesníkov, zatiaľ čo stredoškólači zaznamenali nosenie nebezpečných vecí (SŠ: 26,9%, ZŠ: 23,0%), oblečenie propagujúce extrémizmus (SŠ: 14,8%, ZŠ: 10,6%), zviditeľňovanie rôznych aktivít, ktoré extrémisti organizovali (SŠ: 10,9%, ZŠ: 12,3%), chválenie sa účasťou na týchto podujatiach (SŠ: 11,4%, ZŠ: 9,2%) a propagovanie rôznych extrémistických tlačovín (SŠ: 9,7%, ZŠ: 6,6%). Približne rovnaký počet opýtaných v oboch skupinách videl u spolužiakov symboly propagujúce extrémizmus.

2.3 Frekvencia výskytu prejavov extrémizmu

S častými prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí stretlo 5,6% opýtaných, pričom občas ich zažilo 60,4% respondentov. Viac než tretina žiakov základných a stredných škôl uviedla, že v ich triede sa prejavy extrémizmu nevyskytovali vôbec.

Chlapci (8,3%, D: 2,7%) sa v škole stretli s častými prejavmi extrémizmu vo výrazne vyššom počte než dievčatá (65,2%, Ch: 55,9%), ktoré ich vo vyššej miere zažili len občas. Približne tretina chlapcov a dievčat nemala s prejavmi extrémizmu v školskom prostredí žiadne skúsenosti.

Rôzne prejavy extrémizmu zažili častejšie najstarší respondenti (11,3%, 13 rokov: 2,4%, 12 rokov: 2,2%). Občasné skúsenosti s extrémistickými prejavmi v najvyššom počte uvádzali respondenti vo veku 14 (66,2%) a 16 rokov (62,7%). Tieto negatívne skúsenosti nemala približne tretina opýtaných vo všetkých vekových skupinách.

V skupine stredoškólačkov videli žiaci stredných odborných škôl vo vyššom počte časté (SOŠ: 10,2%, G: 3,5%) aj občasné (SOŠ: 60,5%, G: 58,8%) prejavy extrémizmu. S týmto závažným javom sa nikdy nestretlo 37,7% gymnazistov a 29,3% žiakov stredných odborných škôl.

S častými prejavmi extrémizmu sa v škole stretli najmä respondenti s trvalým bydliskom v Bratislavskom (10,4%) a v Nitrianskom kraji (9,6%, TN a ZA: zhodne po 3,2%, BB: 2,8%). Názor, že prejavy extrémizmu sa v škole vyskytli len občas, prezentovali v najvyššej miere opýtaní žijúci v Košickom (65,4%) a v Prešovskom kraji (63,8%). Tieto negatívne skúsenosti nikdy nezažili najmä opýtaní s trvalým bydliskom v Žilinskom kraji (42,3%), zatiaľ čo v Nitrianskom a v Košickom kraji sa rovnako vyjadřila len necelá tretina oslovených žiakov. Prejavy extrémizmu v školskom prostredí videli najčastejšie žiaci základných a stredných škôl pochádzajúci z Bratislavského, Nitrianskeho a z Košického kraja, pričom v najnižšej miere ich zažili opýtaní žijúci v Trenčianskom a v Žilinskom kraji.

S častými prejavmi extrémizmu sa v školskom prostredí stretli najmä opýtaní, ktorých väčšina spolužiakov sympatizovala s extrémistickými skupinami (44,7%, niektorí spolužiaci: 8,7%, nikto: 3,4%). Občas tieto negatívne prejavy zažili respondenti, u ktorých sympatizovali s extrémistami len niektorí spolužiaci (74,9%, väčšina spolužiakov: 50,8%, nikto: 46,7%). Až 69,9% žiakov základných a stredných škôl, ktorí v triede nemali sympatizantov extrémistického hnutia (väčšina: 4,4%, niektorí: 16,4%) potvrdilo, že v ich škole sa tieto negatívne prejavy nevyskytovali vôbec.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy ukázalo, že stredoškólači (6,6%) sa stretli s častými prejavmi extrémizmu vo vyššej miere než žiaci základných škôl (3,2%), ktorí ich v mierne vyššom počte zažili len občas (ZŠ: 61,6%, SŠ: 59,6%). Viac než tretina žiakov základných škôl a aj stredoškólačkov sa vyjadřila, že v ich škole sa žiadne prejavy extrémizmu nevyskytovali.

2.4 Postoje respondentov k prejavom extrémizmu vyskytujúcich sa v okolí

Necelá štvrtina respondentov nezaregistrovala vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu a 13,3% opýtaných sa o túto problematiku nezaujímal. Viac než tretina žiakov základných a stredných škôl prejavy extrémizmu v okolí odmietla a 21,2% respondentov s nimi súhlasilo len niekedy. Na túto otázku odpovedalo kladne približne 10,0% opýtaných a je zrejmé, že títo mladí ľudia si extrémizmu vytvorili pozitívny postoj.

Žiadne prejavy extrémizmu vo svojom okolí nezaznamenalo až 27,4% dievčat a 19,4% chlapcov. Nezaujem o ne deklarovalo 14,0% chlapcov a 12,5% dievčat. Dievčatá (36,4%, Ch: 28,8%) častejšie s prejavmi extrémizmu nesúhlasili, pričom asi pätina opýtaných v obidvoch skupinách vyjadrila občasný súhlas. Pozitívny postoj k týmto negatívnym prejavom zaujalo až 15,5% chlapcov a 3,6% dievčat.

Viac než tretina najmladších žiakov (35,6%, 18 rokov: 15,0%) nezaznamenala vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu. Nezaujem o danú problematiku prezentovali najmä žiaci vo veku 13 až 15 rokov (asi 16,0%, 18 rokov: 10,8%). Prejavy extrémizmu vo svojom okolí negatívne vnímali najmä trinásťroční respondenti (37,0%, 12 rokov: 12,2%), avšak občas s nimi súhlasili opýtaní vo veku 17 rokov (26,2%). Prejavy extrémizmu v okolí pozitívne hodnotila asi štvrtina najstarších žiakov, zatiaľ čo v skupine trinásťročných rovnako odpovedalo len 1,4% respondentov.

Obidve skupiny respondentov v približne rovnakom počte nezaznamenali vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu, prípadne sa o ne nezaujímal. Nesúhlasné stanovisko k týmto prejavom zaujalo 35,9% gymnazistov a 26,1% žiakov stredných odborných škôl, pričom občas s nimi súhlasila necelá štvrtina gymnazistov a 22,5% žiakov stredných odborných škôl. Len 8,7% žiakov gymnázií a až pätina žiakov stredných odborných škôl vnímala prejavy extrémizmu vo svojom okolí kladne. Žiaci stredných odborných škôl si vytvorili k prejavom extrémizmu výrazne častejšie pozitívny postoj než gymnazisti.

Približne tretina respondentov pochádzajúcich z Prešovského a z Trnavského kraja (29,9%, NR: 16,3%) nezaznamenala vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu. Nezaujem o danú problematiku deklarovali najmä žiaci s trvalým bydliskom v Bratislavskom (17,5%) a v Banskobystrickom kraji (16,5%, NR: 9,6%). S prejavmi extrémizmu nesúhlasila približne tretina najmä respondentov žijúcich vo všetkých krajoch SR. Občas sa s nimi stotožnili opýtaní s trvalým bydliskom v Nitrianskom (25,0%) a v Žilinskom kraji (23,7%, TT: 16,4%). Pozitívne ich hodnotili najmä respondenti pochádzajúci z Nitrianskeho (13,5%) a z Trenčianskeho kraja (12,8%, TT: 7,1%). Prejavy extrémizmu vo svojom okolí odsudzovali najmä žiaci v Banskobystrickom a v Trnavskom kraji, pričom najhoršia situácia bola zaznamenaná v skupine respondentov žijúcich v Nitrianskom a v Trenčianskom kraji.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy potvrdilo, že žiaci základných škôl (27,6%, SŠ: 19,8%) vo vyššej miere nezaznamenali vo svojom okolí žiadne prejavy extrémizmu, prípadne sa o ne nezaujímal (ZŠ: 15,8%, SŠ: 11,4%). Stredoškóľáci s týmito prejavmi výrazne častejšie súhlasili (SŠ: 14,0%, ZŠ: 4,5%), alebo sa s nimi stotožnili len občas (SŠ: 23,3%, ZŠ: 18,6%). Nesúhlasné stanovisko prezentovala viac než tretina žiakov základných škôl aj stredoškóľakov.

2.5 Miesta, kde respondenti prejavy extrémizmu zažili

Prejavy extrémizmu sa môžu odohrávať v rôznom prostredí. Nikdy ich nezažilo 22,4% opýtaných a 0,5% žiakov si na tieto situácie nedokázalo spomenúť. Až 41,6% respondentov sa s nimi stretlo prostredníctvom médií, na internete alebo v televíznom vysielaní. Približne štvrtina opýtaných získala tieto negatívne skúsenosti na ulici a pätina respondentov zažila prejavy extrémizmu v škole. V rovesníckej skupine ich videlo 14,9% žiakov a 5,2% respondentov sa s nimi stretlo v domácom prostredí.

S prejavmi extrémizmu sa nikdy nestretlo 26,3% dievčat a 18,8% chlapcov. Chlapci ich vo vyššom počte zažili v partii rovesníkov (Ch: 17,7%, D: 11,7%), na ulici (Ch: 27,8%, D: 23,2%) a prostredníctvom internetu (Ch: 44,4%, D: 38,6%). Približne rovnaký počet opýtaných (asi 20,0%) získal tieto negatívne skúsenosti v škole a v domácom prostredí (asi 5,0%).

Necelá polovica žiakov sa s prejavmi extrémizmu stretla na internete a v médiách. Respondenti vo veku 16 rokov ich vo vyššej miere než ostatní zažili v škole (16 rokov: 24,8%, 15 rokov: 15,9%) a v rovesníckej skupine (16 rokov: 16,9%, 13 rokov: 7,6%). Najstarší opýtaní získali tieto negatívne skúsenosti častejšie na ulici (18 rokov: 33,9%, 13 rokov: 18,0%) a v domácom prostredí (18 rokov: 10,2%, 14 rokov: 3,2%). Prezentované zistenia ukázali, že najmenej skúseností s prejavmi extrémizmu mali deti vo veku 12 rokov (34,4%, 18 rokov: 14,5%), pričom najhoršia situácia bola zaznamenaná u najstarších.

Žiadne osobné skúsenosti s prejavmi extrémizmu nemala necelá pätina žiakov v oboch typoch škôl. Žiaci stredných odborných škôl ich vo vyššej miere zažili v škole (SOŠ: 23,0%, G: 20,2%), v skupine rovesníkov (SOŠ: 22,8%, G: 13,2%), na ulici (SOŠ: 32,6%, G: 25,8%) a doma (SOŠ: 7,5%, G: 4,7%). Gymnazisti sa s nimi častejšie stretli prostredníctvom internetu a iných médií (G: 41,9%, SOŠ: 38,5%).

Respondenti žijúci v Nitrianskom kraji vo vyššom počte zažili prejavy extrémizmu v škole (NR: 28,8%, ZA: 14,2%), v skupine rovesníkov (NR: 23,6%, BB: 10,1%) a na ulici (NR: 36,5%, BB: 19,8%). Prostredníctvom internetu a iných médií spoznali tieto negatívne prejavy najmä žiaci v Trenčianskom (48,1%) a v Banskobystrickom kraji (45,2%, TT: 33,7%). V domácom prostredí ich zažilo asi 7,0% respondentov žijúcich v Bratislavskom, Trnavskom a v Košickom kraji, pričom v Žilinskom kraji rovnako odpovedalo 2,7% žiakov. S týmto nebezpečným javom nemala žiadne osobné skúsenosti približne tretina opýtaných z Trnavského a z Prešovského kraja, zatiaľ čo v Nitrianskom kraji rovnako odpovedalo len 16,3% opýtaných. Najviac osobných skúseností s prejavmi extrémizmu uvádzali respondenti v Nitrianskom kraji, pričom najlepšia situácia bola zistená u opýtaných zo Žilinského kraja.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy ukázalo, že žiaci sa vo vyššej miere stretli s prejavmi extrémizmu prostredníctvom internetu a iných médií (ZŠ: 43,2%, SŠ: 40,4%). Stredoškólači ich častejšie zažili v škole (SŠ: 21,5%, ZŠ: 18,5%), v partii rovesníkov (SŠ: 17,6%, ZŠ: 11,3%), na ulici (SŠ: 6,0%, ZŠ: 4,0%) a doma (SŠ: 28,9%, ZŠ: 21,4%). Žiaci základných škôl (26,3%, SŠ: 19,4%) sa vo vyššom počte s týmto sociálno-patologickým javom nikdy nestretli a taktiež častejšie nevedeli na otázku odpovedať. S prejavmi extrémizmu mali výrazne viac skúseností stredoškólači než žiaci základných škôl.

2.6 Názory respondentov na teóriu rasovej nadradenosti

Medzi najzávažnejšie rasisticky orientované teórie patrí myšlienka nadradenosti bielej rasy nad ostatnými ľuďmi. Až 86,2% žiakov odmietlo myšlienku nadradenosti bielej rasy. S touto rasistickou teóriou súhlasilo 12,6% opýtaných a 1,2% respondentov nevedelo vyjadriť svoj názor. Zistené údaje ukázali, že väčšina žiakov si osvojila správny názor, avšak je potrebné vysvetliť túto závažnú skutočnosť aj deťom a mladým ľuďom, ktorí zastávali nesprávny názor a tým, ktorí na otázku nevedeli odpovedať.

S nadradenosťou bielej rasy súhlasilo až 17,5% chlapcov a 7,4% dievčat. Dievčatá (91,3%, Ch: 81,4%) vo vyššej miere túto myšlienku odmietli, pričom na otázku nevedel odpovedať približne rovnaký počet opýtaných v oboch skupinách.

S rasistickou ideológiou sa stotožnili najstarší respondenti (21,0%, 13 rokov: 7,6%). Negatívny postoj vyjadrili najmä žiaci základných škôl vo veku 13 rokov (92,0%, 18 rokov: 78,0%). Na tento závažný problém si najčastejšie nevytvorili vlastný názor najmladší opýtaní

(2,2%, 13 rokov: 0,4%). Zástancami teórie rasovej neznášanlivosti boli najmä najstarší respondenti, pričom najlepšia situácia bola zistená v skupine trinásťročných žiakov.

S myšlienkou nadradenosti bielej rasy súhlasilo 12,7% žiakov stredných odborných škôl a 8,2% gymnazistov. Na túto otázku odpovedalo záporne 91,1% gymnazistov a 77,0% žiakov stredných odborných škôl. Vyjadriť svoj názor nedokázalo necelé percento gymnazistov a 1,6% žiakov stredných odborných škôl. Z uvedeného je zrejmé, že problematika rasovej neznášanlivosti si vyžaduje viac pozornosti a to najmä v stredných odborných školách.

O tom, že príslušníci bielej rasy sú nadradení nad inými osobami, bola presvedčená necelá pätina mladých obyvateľov Bratislavského kraja (19,8%), zatiaľ čo v Trnavskom a v Žilinskom kraji rovnako odpovedalo asi 7,0% oslovených žiakov. Záporný postoj zaujalo viac než 90,0% respondentov v Trnavskom a v Žilinskom kraji, pričom v Bratislavskom kraji uviedli rovnakú odpoveď približne tri štvrtiny respondentov. Najvyšší počet opýtaných, ktorí na otázku nevedeli odpovedať, pochádzal z Trenčianskeho kraja (5,3%, BB a PO: zhodne po 0,4%). Najhoršia situácia bola zistená v Bratislavskom kraji. Najnižší počet žiakov, ktorí si osvojili myšlienku rasovej nadradenosti a zároveň najviac opýtaných, ktorí s ňou nesúhlasili, mal trvalé bydlisko v Trnavskom a v Žilinskom kraji. Najvyšší počet respondentov, ktorí na otázku nedokázali odpovedať pochádzal z Trenčianskeho kraja.

S rasistickou teóriou súhlasili najmä respondenti žijúci v doplnených rodinách (28,2%, úplné rodiny: 12,3%, neúplné rodiny: 9,6%). Záporne odpovedali najčastejšie opýtaní pochádzajúci z neúplných rodín (88,2%, doplnené rodiny: 77,7%), ktorí zároveň vo vyššej miere než ostatní nedokázali vyjadriť svoj názor (neúplné rodiny: 2,1%, úplné rodiny: 1,0%).

Taktiež žiaci základných a stredných škôl, ktorí si s rodičmi nerozumeli, vo výrazne vyššom počte súhlasili s názorom, že príslušníci bielej rasy sú nadradení nad ostatnými (zlé vzťahy: 21,8%, dobré vzťahy: 12,1%). Respondenti z rodín, kde prevládali dobré vzájomné vzťahy, vo vyššej miere túto rasistickú teóriu odmietli (dobré vzťahy: 86,7%, zlé vzťahy: 77,2%). Na otázku nevedel odpovedať približne percento opýtaných v oboch skupinách.

S myšlienkou nadradenosti bielej rasy sa najčastejšie stotožnili žiaci, u ktorých väčšina spolužiakov sympatizovala s extrémistickými skupinami (42,4%, len niektorí: 17,9%, nikto: 9,0%). Nesúhlasný postoj k tejto teórii prezentovali najmä respondenti, ktorí nemali v triede sympatizantov extrémistických skupín (89,6%, len niektorí: 80,9%, väčšina: 55,1%). Na otázku nevedeli v najvyššej miere odpovedať opýtaní, u ktorých väčšina spolužiakov s extrémistami sympatizovala (2,5%, len niektorí: 1,2%, nikto: 1,4%). Prezentované dáta potvrdili výrazný vplyv rodiny a rovesníckej skupiny pri vytváraní si postojov k osobám, ktoré sa odlišujú od väčšiny.

Porovnanie údajov za základné a stredné školy potvrdilo, že s myšlienkou nadradenosti bielej rasy súhlasilo 14,2% stredoškôľakov a 10,7% žiakov základných škôl. Na túto otázku odpovedalo záporne 84,6% stredoškôľakov a 88,0% žiakov základných škôl, pričom vyjadriť svoj názor nedokázal len malý počet opýtaných v oboch skupinách. Zistené výsledky ukázali, že rasistickú teóriu si osvojili častejšie stredoškôľáci než žiaci základných škôl. Je zrejmé, že táto problematika si vyžaduje omnoho viac pozornosti v oboch typoch škôl, pričom je potrebné klásť dôraz najmä na prevenciu tohto nebezpečného javu.

Porovnanie údajov za roky 2010 a 2016 ukázalo, že od roku 2010 klesol počet opýtaných, ktorí s myšlienkou nadradenosti bielej rasy súhlasili (2010: 18,7%, 2016: 12,6%) a výrazne sa zvýšil počet respondentov, ktorí na otázku odpovedali negatívne (2010: 70,1%, 2016: 86,2%). Vo vyššej miere sa znížil počet žiakov, ktorí na otázke nevedeli odpovedať (2010: 11,1%, 2016: 1,2%). Situácia týkajúca sa rasovej nadradenosti je v súčasnej dobe omnoho lepšia než v roku 2010, pričom bol evidovaný výraznejší posun v názoroch respondentov, ktorí nemali na daný problém vytvorený vlastný názor.

2.7 Kamarátstvo s osobami patriacimi k inej rase a etnickej skupine

Priateľské vzťahy k osobám inej rasy, etnického pôvodu alebo náboženstva si vytvorilo 39,6% respondentov a necelá pätina opýtaných má iba jedného takéhoto kamaráta. Uvedené osoby vôbec nepoznala asi tretina žiakov a 10,9% opýtaných neprejavilo záujem sa s odlišnými osobami priateľiť. Prezentované zistenia potvrdili, že i keď si viac než polovica respondentov už vybuďovala priateľské kontakty s osobami odlišujúcimi sa od majoritnej skupiny ľudí na Slovensku, približne každý desiaty oslovený žiak mal voči osobám patriacim k inej rase, etniku, náboženstvu a pod. určité výhrady.

Kamarátov inej rasy, etnického pôvodu či náboženstva malo 43,1% dievčat a 33,6% chlapcov. Jednu takúto osobu si obľúbilo 31,7% dievčat a 18,1% chlapcov. Približne tretina opýtaných v obidvoch skupinách nepoznala kamaráta patriaceho k inej rase alebo etniku. Až 15,4% chlapcov a len 5,9% dievčat nemalo záujem o vytvorenie kamarátskych vzťahov s osobami odlišujúcimi sa od ostatných. Dievčatá mali častejšie vytvorené kamarátske vzťahy s osobami z iného etnika alebo inej rasy, zatiaľ čo chlapci sa vo vyššom počte s týmito osobami odmietali priateľiť.

Niekoľko kamarátov patriacich k inej rase a etniku mali najmä respondenti vo veku 16 (43,3%) a 17 rokov (43,8%, 12 rokov: 22,5%), pričom s jedným človekom odlišujúcim sa od ostatných sa najčastejšie priatelili najmladší opýtaní (12 rokov: 34,8%, 17 rokov: 15,6%). Tieto osoby vôbec nepoznala viac než tretina žiakov základných a stredných škôl vo veku od 12 do 15 rokov (34,5%) a asi štvrtina starších opýtaných. Nezáujem o priateľstvo s ľuďmi patriacimi k inej rase alebo etniku prezentovali najmä najstarší respondenti (18 rokov: 20,4%, 13 rokov: 4,7%). Priateľstvo s odlišnými osobami si vytvorili najmä stredoškólači vo veku 16 a 17 rokov, pričom mladší respondenti by sa s týmito osobami kamarátili bez väčších problémov, ale nepoznajú ich. Nezáujem a neochotu vytvárať priateľské kontakty s osobami patriacimi k inej rase prezentovali najmä najstarší opýtaní.

Gymnazisti vo vyššej miere než žiaci stredných odborných škôl mali nielen jedného (G: 29,5%, SOŠ: 22,1%), ale i viac kamarátov patriacich k inej rase alebo etniku. Tieto osoby nepoznal približne rovnaký počet opýtaných. Žiaci stredných odborných škôl (19,1%, G: 9,5%) sa výrazne častejšie než gymnazisti s osobami z inej etnickej skupiny alebo rasy odmietli priateľiť.

Najviac mladých ľudí, ktorí mali viacerých kamarátov patriacich k inej rase alebo etniku žije v Košickom (54,9%) a v Banskobystrickom kraji (47,2%, ZA: 27,3%). Jedného odlišného priateľa si našli najmä mladí obyvatelia Bratislavského kraja (28,3%, TN: 13,3%). Takéto osoby vôbec nepoznali opýtaní v Žilinskom (40,0%) a v Trnavskom kraji (37,8%, BA: 22,9%, NR: 20,3%, KE: 19,9%). Neochotu kamarátiť s osobami, ktoré sa od majoritnej populácie odlišujú, prezentovali najmä žiaci z Bratislavského (16,1%) a z Nitrianskeho kraja (14,5%, PO: 6,8%). Opýtaní v Košickom kraji mali častejšie vytvorené kamarátske vzťahy s osobami patriacimi k inému etniku alebo rase, zatiaľ čo neochotu vytvárať priateľstvo s odlišnými osobami prezentovali najmä mladí obyvatelia Bratislavského a Nitrianskeho kraja.

Komparácia zistení za základné a stredné školy ukázala, že stredoškólači (43,2%, ZŠ: 34,7%) mali častejšie viacerých kamarátov, ktorí sú príslušníkmi inej rasy a etnického pôvodu. Žiaci základných škôl (23,7%, SŠ: 16,8%) si vo vyššej miere našli jedného priateľa odlišujúceho sa od majoritnej skupiny obyvateľstva, prípadne boli ochotní sa s takouto osobou kamarátiť, ale nepoznali ju (ZŠ: 34,5%, SŠ: 26,1%). Nezáujem o priateľstvo s osobami patriacimi k inej rase alebo etniku prezentovalo až 13,9% stredoškólačov a 7,0% žiakov základných škôl. Stredoškólači mali síce viac kamarátov odlišujúcich sa od ostatných, avšak na druhej strane, výrazne častejšie deklarovali neochotu vytvárať s takýmito osobami priateľské vzťahy.

Porovnanie údajov za roky 2010 a 2016 potvrdilo, že od roku 2010 mierne klesol počet opýtaných, ktorí si našli viac kamarátov patriacich k inej rase alebo etnickej skupine. Za sledované obdobie sa nezmenil počet respondentov, ktorí mali len jedného priateľa odlišujúceho sa od väčšiny ľudí. Znížil počet žiakov, ktorí osobu, ktorá patrí k inej rase alebo nepoznajú (2010: 33,6%, 2016: 29,7%). Výrazne stúpol počet respondentov, ktorí deklarovali neochotu nadviazať s týmito osobami priateľské vzťahy (2010: 6,0%, 2016: 10,9%). Prezentované zistenia ukázali, že za sledované obdobie klesol počet žiakov, ktorí takúto osobu nepoznali, avšak výrazne sa zvýšil počet opýtaných, ktorí neboli ochotní sa s rovesníkom patriacim k inej rase alebo etniku priateľiť.

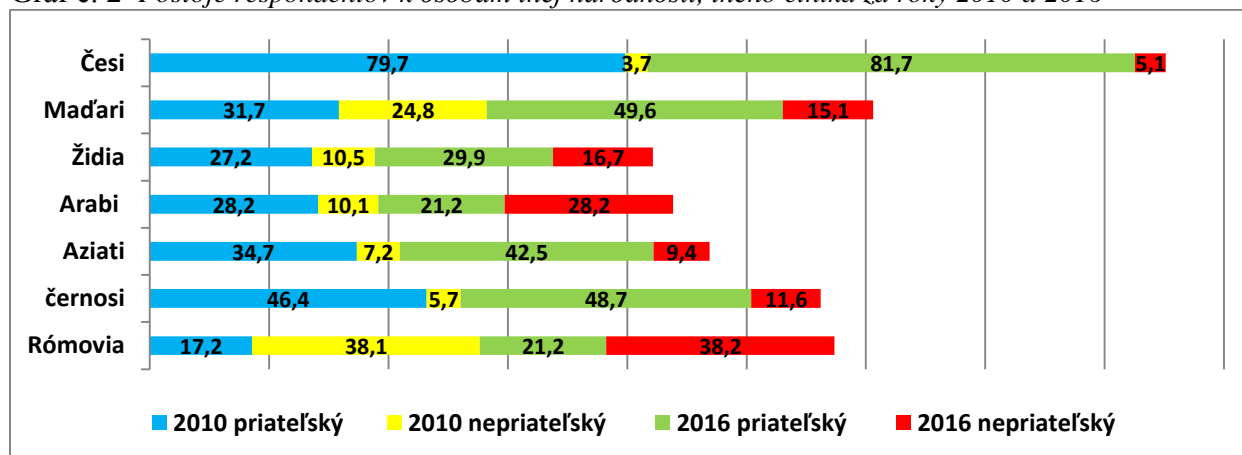
2.8 Vzťah k osobám, ktoré sa odlišujú farbou pleti, národnosťou a pod.

Na zistenie postojov k osobám, ktoré sa od Slovákov odlišujú farbou pleti, národnosťou, náboženstvom a kultúrou sme ponúkli opýtaným škálu siedmich rozličných národností a etnických skupín. Na základe zistených hodnôt je možné konštatovanie, že respondenti si v súčasnosti vytvorili najpozitívnejší postoj k Čechom, Maďarom a k černochoch. V nižšej miere prezentovali kladné postoje aj k Aziatom, Židom, Rómom a k Arabom. Negatívny vzťah k rómskej minoritnej skupine uviedla viac než tretina žiakov, pričom vo výrazne nižšom počte priznali nepriateľské postoje aj k Arabom, Židom, Maďarom a k Aziatom. Len 5,1% respondentov pocíťovalo nepriateľstvo voči Čechom.

Asi polovica respondentov si nevytvorila žiadny vzťah najmä k Židom, Arabom a k Aziatom. Až viac než tretina opýtaných prezentovala indiferentný vzťah k Rómom, černochoch a k Maďarom, zatiaľ čo vo vzťahu k Čechom takto odpovedalo 13,2% respondentov. Žiaci deklarovali najnepriateľskejší postoj voči Rómom a Arabom. Príčinou tejto skutočnosti môže byť problematické spolužitie Slovákov s rómskym etnikom ako aj skutočnosť, že Arabi v súčasnosti predstavujú určitú hrozbu pre celý svet.

Od roku 2010 sa zlepšili vzťahy respondentov k Rómom, černochoch, Aziatom, Židom a k Čechom, pričom bolo zaznamenané výrazné zlepšenie vo vzťahu k Maďarom. Vo veľkej miere sa znížili priateľské postoje žiakov k Arabom. U časti respondentov boli v mierne vyššom počte zistené nepriateľské postoje k černochoch, Aziatom a k Čechom, zatiaľ čo vo vzťahu k Arabom a k Židom výrazne stúpol počet opýtaných, ktorí ich vnímali negatívne. Nezmenili sa nepriateľské postoje opýtaných k Rómom, avšak bol zaregistrovaný znížený počet respondentov, ktorí prezentovali negatívne postoje voči Maďarom. V skupine žiakov, ktorí zastávali indiferentné postoje voči daným skupinám osôb, bol vo všetkých prípadoch zistený pokles. Výnimku predstavujú Arabi, ktorých sa v súčasnosti mnohí žiaci základných a stredných škôl na základe udalostí, ktoré sa v nedávnej minulosti v rámci Európy udiali, obávajú. Táto medzinárodná situácia zjavne pomohla zlepšiť vzťahy mladých Slovákov s menšinami žijúcimi na Slovensku.

Graf č. 2 *Postoje respondentov k osobám inej národnosti, iného etnika za roky 2010 a 2016*

2.9 Skupiny ľudí ohrozujúce Slovensko

V súvislosti s hodnotením vzťahov žiakov základných a stredných škôl s vybranými skupinami osôb, bola v dotazníku uvedená aj otázka zameraná na zistenie skupín ľudí, ktorí predstavujú pre Slovensko určitú hrozbu. Až necelá polovica opýtaných sa domnievala, že na Slovensku existujú skupiny ľudí, ktoré ohrozujú ostatných. Len 15,4% respondentov uviedlo zápornú odpoveď a 36,0% oslovených žiakov nevedelo situáciu posúdiť.

Na otázku, ktoré národnostné, rasové alebo náboženské skupiny osôb predstavujú hrozbu pre Slovensko uviedlo konkrétnu odpoveď 756 (44,1%) opýtaných. Za osoby, ktoré nás najviac ohrozujú, označili najmä Rómov (19,2%), migrantov (15,2%), prívržencov Islamu a islamského štátu (13,4%) a teroristov (10,3%). Nižší počet respondentov uviedol moslimov, Arabov, Židov, rôznych politikov, členov Ľudovej strany Naše Slovensko a prívržencov rasizmu. Opýtaní v najnižšej miere uvádzali aj príslušníkov iných etnických skupín, členov náboženských siekt, asociálov, Maďarov, nacionalistov, Američanov, černochovo a homosexuálov. Respondenti považovali za veľký a doteraz neriešený problém spolužitie s Rómskym etnikom. Na druhej strane mali strach nielen z príchodu migrantov, ale i z rôznych teroristických a samovražedných útokov, ktoré v súčasnosti predstavujú celosvetovú hrozbu.

Názor, že existujú skupiny ľudí, ohrozujúce pokojný život na Slovensku prezentovali vo výrazne vyššej miere dievčatá (55,8%) než chlapci (40,8%), ktorí častejšie nedokázali situáciu posúdiť (Ch: 42,9%, D: 27,7%). Približne 16,0% opýtaných v obidvoch skupinách sa vyjadril, že Slovensko nie je nikým ohrozované.

Názor, že niektoré skupiny osôb sú pre Slovákov nebezpečné, deklarovali výrazne častejšie žiaci stredných odborných škôl (61,4%, G: 49,2%). Gymnazisti vo vyššej miere s týmto názorom nesúhlasili (G: 16,1%, SOŠ: 12,0%), prípadne nedokázali na otázku odpovedať (G: 34,6%, SOŠ: 26,6%).

Hrozbu pre Slovensko videla v existencii národnostných, rasových či náboženských skupín necelá polovica žiakov pochádzajúcich zo všetkých aglomeračných jednotiek. Názory, že takáto hrozba neexistuje, prezentovali najmä opýtaní s trvalým bydliskom vo veľkomestách (viac ako 100 000: 24,8%, od 2 001 do 10 000: 13,1%). Situáciu nevedela posúdiť asi tretina žiaci žijúcich vo všetkých aglomeračných jednotkách.

Skutočnosť, že niektoré skupiny ľudí predstavujú pre Slovensko hrozbu, vyjadrila viac než polovica žiakov v Trenčianskom, Nitrianskom a v Žilinskom kraji (51,1%, KE: 40,0%). Nesúhlasné stanovisko prezentovala približne pätina opýtaných pochádzajúcich z Bratislavského a z Košického kraja, zatiaľ čo v Trenčianskom kraji rovnako odpovedalo len 9,6% žiakov. Na otázku nevedelo odpovedať 40,0% opýtaných v Košickom kraji a viac než tretina respondentov v ostatných krajoch. Najväčšie obavy z ohrozenia bezpečného života na Slovensku pociťovali respondenti v Trenčianskom kraji, zatiaľ čo v najnižšom počte ich vyjadrovali žiaci pochádzajúci z Košického kraja.

Komparácia zistení za základné a stredné školy potvrdila, že názor o existencii skupín, ktoré predstavujú pre Slovensko určitú hrozbu, zastávali výrazne častejšie stredoškólači (54,8%) než žiaci základných škôl (40,8%). Nesúhlasné stanovisko prezentovali vo vyššom počte žiaci základných škôl (16,9%, SŠ: 14,2%), ktorí zároveň častejšie nedokázali situáciu posúdiť (ZŠ: 42,3%, SŠ: 31,0%).

Porovnanie údajov za roky 2010 a 2016 ukázalo, že od roku 2010 (32,1%, 2016: 48,8%) výrazne stúpol počet opýtaných, ktorí si mysleli, že existujú skupiny osôb, ktoré predstavujú pre Slovensko určitú hrozbu. Mierne sa znížil počet respondentov, ktorí na otázku odpovedali záporne (2010: 16,7%, 2016: 15,4%) a výrazne klesol počet žiakov, ktorí na tento problém nemali vytvorený vlastný názor (2010: 51,2%, 2016: 36,0%). Prezentované zistenia ukázali,

v roku 2010 nevedel najvyšší počet opýtaných vyjadriť svoj názor, zatiaľ čo v roku 2016 sa najvyšší počet respondentov odpovedal kladne. Je zrejmé, že za sledované obdobie sa zvýšil počet opýtaných, ktoré sa na Slovensku necítia bezpečne a z určitých skupín ľudí majú strach. Príčina týchto obáv môže byť podmienená aj celkovou celosvetovou situáciou.

Záver

Výsledky výskumu potvrdili, že extrémizmus patrí v školskom prostredí k závažným sociálno-patologickým javom. Pre zníženie jeho výskytu v základných a v stredných školách by bolo potrebné poskytnúť žiakom v rámci výučby dostatok vedomostí z histórie a o historickom dedičstve Slovenska. Tieto poznatky môžu získať priamo na vyučovaní, ale i návštevou filmových a divadelných predstavení, múzeí a pod. V rámci multikultúrnej výchovy je potrebné poučiť ich o demokracii, tolerancii, rešpektovaní iných kultúr a naučiť ich dodržiavať a rešpektovať ľudské práva. Pedagógom v tejto oblasti môžu vo veľkej miere pomáhať odborníci v CPPPaP, ktorí sa touto závažnou problematikou zaoberajú.

V školách i v rodine je dôležité venovať viac pozornosti problematike holokaustu a antisemitizmu, pretože sa ukázalo, že niektorí žiaci majú voči Židom vytvorené neodôvodnené predsudky. Okrem toho by bolo dobré zvyšovať právne vedomie žiakov, poskytnúť im poznatky o trestnej činnosti extrémistov a poučiť ich o zodpovednosti za svoje konanie. V rámci využívania nových moderných komunikačných technológií by bolo potrebné naučiť žiakov nedôverovať neovereným zdrojom poznatkov, naučiť ich vyhľadávať informácie na spoľahlivých stránkach a vedieť si ich overiť. Rodičia a učitelia by si mali všimnúť správanie, oblečenie a vyjadrovanie žiakov s cieľom identifikovať prejavy extrémizmu a spoločne s odborníkmi ich prostredníctvom účinných výchovných opatrení eliminovať. Len tak sa podarí naučiť detí a mládež tolerancii a zároveň znížiť nárast prejavov extrémizmu v rámci celej spoločnosti.

Literatúra

PÉTIOVÁ, M.: *Prejavy extrémizmu v školskom prostredí z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*. Záverečná správa z výskumu. Bratislava : CVTI SR, 2016